

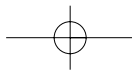
ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА КРИТЕРІЇ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Наталія Мироненко,
завідувач лабораторії правового забезпечення розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності АПрН України, доктор юридичних наук

Новелою національного законодавства є визначення суб'єкта права інтелектуальної власності, що знайшло своє закріплення у статті 421 ЦК України [1]. Проте це визначення не є дефінітивною нормою, а формулюється через зазначення окремих груп суб'єктів права інтелектуальної власності та у зв'язку із закріпленими за ними правами інтелектуальної власності. Законодавець у загальному вигляді визначив дві групи суб'єктів права інтелектуальної власності: "творець та інші особи, яким належать особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності".

Перша група суб'єктів права інтелектуальної власності визначається завдяки вживанню терміна "творець об'єкта права інтелектуальної власності". Термін "творець" за своїм змістом є аналогічним терміну "автор об'єкта права інтелектуальної власності". Творець (автор) — це фізична особа, творчою працею якої створюється об'єкт права інтелектуальної власності. Результат інтелектуальної, творчої діяльності може створити лише фізична особа. Виходячи із специфіки підстав набуття (виникнення) права інтелектуальної власності, передбачених ЦК України та спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності, визнання особи твор-

цем (автором) зазначеного об'єкта не залежить від обсягу її дієздатності. Творцями (авторами) об'єктів права інтелектуальної власності можуть бути обмежено дієздатні та недієздатні особи. Щодо недієздатних і малолітніх (до 14 років), то майнові права інтелектуальної власності здійснюють від їх імені батьки, усиновителі або опікуни (статті 31 і 41 ЦК України), тобто їх законні представники. Неповнолітні фізичні особи, віком від 14 до 18 років, можуть самостійно здійснювати свої правомочності щодо об'єктів права інтелектуальної власності, наприклад, укладати договори на видання своїх творів (ст. 32 ЦК України). За законом авторство також визнається за фізичними особами, які визнані обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами. Але здійснювати свої правомочності у сфері інтелектуальної власності вони можуть лише за згодою своїх піклувальників (ст. 37 ЦК України). Таким чином, фізичні особи, які не мають повної цивільної дієздатності, є носіями особистих немайнових прав інтелектуальної власності. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності від імені таких осіб та в їх інтересах здійснюється їх законними представниками (батьками, усиновителями, піклувальниками, опікунами).

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

Юридичні особи не є "творцями", оскільки не можуть створювати об'єкти права інтелектуальної власності, це можуть зробити лише працюючі у них фізичні особи.

Стаття 421 ЦК України до другої групи суб'єктів права інтелектуальної власності відносить інших осіб. У якості конкретизуючої ознаки, що дає можливість визначити коло цих осіб, законодавець обрав належність їм прав інтелектуальної власності. Таким чином, до другої групи суб'єктів права інтелектуальної власності відповідно до змісту ст. 421 ЦК України слід віднести фізичних та юридичних осіб, які набули права інтелектуальної власності за законом або договором.

Таким чином, суб'єктом права інтелектуальної власності визнається особа, яка є носієм особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності.

Кожна із зазначених груп суб'єктів права інтелектуальної власності характеризується правовим статусом, який має свою специфіку зумовлену низкою умов. Враховуючи, що класифікація суб'єктів права інтелектуальної власності, що наведена у ст. 421 КЦ України має загальний характер, а також, виходячи з того, що розкриття будь-якого явища, в тому числі і специфіки правового статусу різних суб'єктів права можливо крізь призму їх класифікації, вбачається доцільним, з теоретичної та практичної точок зору, використовуючи спеціальні юридичні методи пізнання, здійснити класифікацію суб'єктів права інтелектуальної власності відповідно до різних критеріїв.

Як один з критеріїв такої класифікації можна запропонувати підстави набуття права інтелектуальної власності. Відповідно до цього критерію суб'єкти права інтелек-

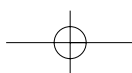
туальної власності можна поділити на дві групи: первинні та вторинні.

До першої групи належать суб'єкти права інтелектуальної власності, які набули свого статусу в результаті створення або державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Особливості набуття права інтелектуальної власності, тобто визначення моменту (юридичного факту), з якого особа набуває статусу суб'єкта права інтелектуальної власності залежить від особливостей об'єкта права інтелектуальної власності. Якщо прийняти наведену у ЦК України структуру права інтелектуальної власності, то щодо набуття статусу первинних суб'єктів права інтелектуальної власності слід зазначити наступне.

Фізична особа визнається суб'єктом авторського права з моменту створення твору. Набуття статусу суб'єкта суміжних прав, залежно від об'єкта правової охорони, законодавець пов'язує з двома підставами: по-перше, право інтелектуальної власності на виконання, передачу (програму) організації мовлення виникає з моменту її першого здійснення; по-друге, право інтелектуальної власності на фонограму чи відеограму виникає з моменту її вироблення. Набуття статусу суб'єкта авторського права, так само як і суміжних прав, не вимагає вчинення формальних дій щодо реєстрації відповідних прав у державних органах.

Первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності закон містить певні уточнення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України "Про авторське право і суміжні права," автором аудіовізуального твору є: режисер постанов-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

ник; автор сценарію і(або) текстів, діалогів; автор спеціально створеного для аудіовізуального твору музичного твору з текстом або без нього; художник-постановник; оператор-постановник. Автором за законом можуть визнаватися перекладачі, упорядники збірок творів. Відповідно до ст. 435 ЦК України, за відсутності доказів іншого, автором твору вважається фізична особа, зазначена на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства).

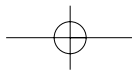
Первинними суб'єктами і суміжних прав згідно із ст. 450 ЦК України є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. За відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником фонограми, виробником відеограми, організацією мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі програми організації мовлення.

Набуття статусу суб'єкта права інтелектуальної власності на наукове відкриття законодавець пов'язує з встановленням фізичною особою невідомих раніше об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання (ст.ст. 457 і 458 ЦК України). Суб'єктами права інтелектуальної власності на наукові відкриття є лише фізичні особи — автори, інтелектуальною, творчою діяльністю яких зроблене наукове відкриття (глава 38 ЦК України).

Виникнення права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок законодавець здебільшого пов'язує з державною реєстрацією прав на ці результати науково-технічної творчості, внаслідок якої ці результати набувають правову

охорону, а відповідні суб'єкти — автор, роботодавець, замовник — отримують охоронний документ (патент) та набувають статусу суб'єкта права інтелектуальної власності. Таким чином, факт набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок підтверджується патентом (ст. 462 ЦК України).

Проте у зв'язку із суттєвими особливостями деяких зазначених результатів науково-технічної творчості виникнення права інтелектуальної власності на них має свої особливості. Так, для того щоб результат науково-технічної творчості людини вважався придатним для набуття на нього права інтелектуальної власності як на винахід, він повинен відповідати трьом умовам патентоздатності — бути новим, мати винахідницький рівень та бути придатним для промислового використання (ст. 459 ЦК України). Щодо корисної моделі, то набуття права інтелектуальної власності на неї визначається законодавцем завдяки її відповідності двом умовам патентоздатності — новизні і придатності для промислового використання (ст. 460 ЦК України). Промисловий зразок вважається законодавцем придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він відповідає лише одній умові патентоздатності — новизні (ст. 461 ЦК України). Первинними суб'єктами права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки є автори відповідно винаходів (винахідники), корисних моделей і промислових зразків. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" [2] та ст. 1 Закону України "Про охорону прав на промислові зразки" [3] автором винаходу, корисної моделі і промислового

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

зразка є фізична особа, результат інтелектуальної, творчої діяльності якої визнано винаходом (корисною моделлю) або промисловим зразком.

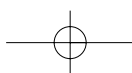
Право інтелектуальної власності на компонування інтегральних мікросхем виникає тоді, коли воно визнається у встановленому законом порядку оригінальним (ст. 471 ЦК України). Набуття права інтелектуальної власності на цей результат науково-технічної творчості засвідчується свідоцтвом, тобто також пов'язується з моментом державної реєстрації прав на нього. Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності на компонування (топографію) інтегральних мікросхем є її автор, творчою працею якого створено цей об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 473 ЦК України).

Для того, щоб особа була визнана суб'єктом права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію, остання повинна відповідати таким умовам охороноздатності: містити у собі технологічне, технічне або організаційне рішення та мати локальну новизну (ст. 481 ЦК України). Що стосується формального оформлення права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію, то на сьогоднішній день це питання на державному рівні не вирішено, оскільки "Вказівки про порядок складання, подання та розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію" 1982р., за якими право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію засвідчувалось посвідченням, що видавалося юридичною особою, яка визнавала пропозицію раціоналізаторською, втратили чинність. Тим самим закон надає юридичним особам право на власний розсуд визначати порядок оформлення права інтелектуальної власності

на раціоналізаторську пропозицію, а ст. 481 ЦК України лише покладає на юридичну особу обов'язок визнання пропозиції як раціоналізаторської. Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор (ст. 483 ЦК України).

Право інтелектуальної власності на сорт рослин згідно із Законом України "Про охорону прав на сорти рослин" [4] виникає в тому разі, коли сорт рослин відповідає таким умовам охороноздатності: новизні, вирізняльності, однорідності та стабільності. Набуття права інтелектуальної власності на сорт рослин підтверджується патентом. Таким чином, особа набуває статусу суб'єкта права інтелектуальної власності на сорт рослин з моменту державної реєстрації прав і отримання патенту на сорт рослин. Що стосується селекційного досягнення в галузі племінного тваринництва (породи тварин), то воно визнається винаходом у встановленому законодавством порядку. Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності на сорт рослин та порода тварин є автор сорту рослин та автор породи тварин, творчою працею яких створено сорт рослин або порода тварин (ст. 486 ЦК України).

Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю виникає у разі, якщо: по-перше, вона має справжню або потенційну комерційну цінність у силу її невідомості іншим особам; по-друге, інформація не є вільною для доступу на підставі закону; суб'єкт права інтелектуальної власності на комерційну таємницю вживає щодо неї заходи для охорони конфіденційної інформації. Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю виникає у суб'єкта, який використовує різно-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

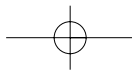
манітні законні заходи для забезпечення охорони комерційної таємниці шляхом покладення юридичного обов'язку щодо її нерозголошення на осіб, які володіють відповідною конфіденційною інформацією в силу своєї службової діяльності (ст. 505 ЦК України). Факт виникнення права інтелектуальної власності на комерційну таємницю пов'язується не з державною реєстрацією цього права, а з визнанням інформації як такої, що наділена певними якостями (властивостями) та вчиненням її власником певних заходів для охорони цієї інформації. Суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, відповідно до змісту ст. 505 ЦК України, є особи, які займаються підприємницькою діяльністю та мають юридичний статус підприємців. Виходячи з визначення комерційної таємниці, є підстави припустити, що суб'єкти права на комерційну таємницю відносяться лише до первинних суб'єктів права інтелектуальної власності.

Набуття статусу суб'єкта права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування пов'язується з моментом першого його використання. На чинність права інтелектуальної власності на комерційне найменування не впливає вимога вчинення формальних дій — подача заявки на комерційне найменування та реєстрація прав на нього. Право інтелектуальної власності на нього не залежить також від того, чи є комерційне найменування частиною торговельної марки. Відповідно до ст. 83 ЦК України, первинними суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування можуть бути лише юридичні особи, товариства (підприємницькі та непідприємницькі), установи та юридичні особи ін-

ших організаційно-правових форм, встановлених законом. Вони є носіями виключно майнових прав інтелектуальної власності, а особисті немайнові права їм не належать, оскільки закон не визнає авторства на комерційні (фірмові) найменування.

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом та пов'язується з її державною реєстрацією. Але для того, щоб позначення або будь-яка комбінація позначень вважалася придатними для набуття на них права інтелектуальної власності як на торговельну марку, вони повинні відповідати наступній умові охороноздатності: вирізненість їх серед інших торговельних марок (ст. 492 ЦК України). Первинними суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку згідно із п. 5 ст. 5 Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів та послуг" [5] та ст. 494 ЦК України можуть бути юридичні або фізичні особи, а також об'єднання осіб, які зареєстрували на своє ім'я право інтелектуальної власності на торговельну марку.

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення набувається також при дотриманні реєстраційного порядку за умови, що воно повинно відповідати наступним критеріям охороноздатності: має містити пряму чи опосередковану вказівку на те географічне місце, з офіційно визначеними межами (країна, регіон як частина країни, населений пункт тощо), з якого даний товар походить; повинно вказувати на те, що цей товар має певні якості, репутацію чи інші характеристики, зумовлені специфічними для даного географічного місця природними умовами та (або) людським фактором; може бути виражено у будь-якій

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

формі (ст. 9 Паризької конвенції про охорону промислової власності [6]). Право інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати державної реєстрації прав на нього та посвідчується свідоцтвом (ст. 501 ЦК України). Суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення походження товару згідно ст. 9 Закону України "Про охорону прав на зазначення походження товарів" [7] та ст. 502 ЦК України можуть бути фізичні або юридичні особи, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць. Право на використання географічного зазначення, право інтелектуальної власності на яке зареєстроване, мають виробники, які у зазначеному географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до державного реєстру.

Відповідно до ст. 6 Закону України "Про охорону прав на зазначення походження товару" правова охорона простого зазначення походження товару надається на підставі його використання та не підлягає реєстрації. Тобто факт виникнення права інтелектуальної власності збігається з фактом його використання.

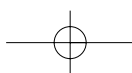
Викладене дозволяє зробити висновки, що до первинних суб'єктів права інтелектуальної власності слід, в першу чергу, віднести авторів (творців) творів, а також результатів науково-технічної творчості, оскільки саме його інтелектуальний, твор-

чий потенціал є тим джерелом, з якого народжується об'єкт права інтелектуальної власності. Тому, саме за творцем (автором) законодавець закріплює і визнає, за загальним правилом, весь обсяг особистих немайнових прав інтелектуальної власності, які є невідчужувані, та майнових прав інтелектуальної власності, що складають зміст права інтелектуальної власності. Вони можуть передавати іншим особам повністю або частково майнові права інтелектуальної власності — за договором або за законом (примусові ліцензії). В той же час, первинним суб'єктом права інтелектуальної власності може бути і юридична особа, яка набуває такого статусу внаслідок реєстрації об'єкта права інтелектуальної власності, наприклад, комерційного найменування.

До другої групи належать суб'єкти права інтелектуальної власності, які самі нічого не створюють, але на підставі закону або договору набули у встановленому порядку майнових прав інтелектуальної власності.

Юридичний факт набуття права інтелектуальної власності вторинним суб'єктом права інтелектуальної власності пов'язується з моментом вступу в дію договору; виникнення умов, за яких діє норма закону; вступу у спадщину.

Вторинним суб'єктом права інтелектуальної власності може бути інша (не автор/творець) фізична особа (здебільше, зареєстрована як підприємець) та юридична особа, до яких на підставі договору або закону переходять повністю або частково майнові права інтелектуальної власності на результат творчої діяльності. Причому такий перехід може мати строкові межі, а може таких меж не мати. Суб'єктами права інтелектуальної власності, за певних

умов, можуть бути також спадкоємці щодо фізичних осіб та правонаступники — щодо юридичних осіб (у разі ліквідації, реорганізації тощо). Одним з видів правонаступництва є перехід майнових прав інтелектуальної власності до роботодавця або замовника (ст.ст. 429 і 430 ЦК України). Роботодавцям та замовникам належать майнові права інтелектуальної власності в обсязі, що передбачений договором або законом.

Вторинні суб'єкти права інтелектуальної власності є правонаступниками первинних суб'єктів, якими як зазначалося, можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, до яких на підставі договору, заповіту або закону переходять майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, та деякі особисті немайнові права (наприклад, право на захист авторства, недоторканості твору тощо).

Прикладом набуття права інтелектуальної власності на підставі закону може бути надання примусової ліцензії на використання винаходу або корисної моделі, або перехід майнових прав інтелектуальної власності до інших юридичних осіб в разі реорганізації юридичної особи, яка була власником охоронного документа на об'єкт права інтелектуальної власності. Прикладом набуття права інтелектуальної власності за договором може бути укладення видавничого договору на видання літературного твору або укладення ліцензійних договорів на використання таких об'єктів права інтелектуальної власності, як винахід, корисна модель чи промисловий зразок.

Окремо необхідно зазначити, що від суб'єкта права інтелектуальної власності слід відрізнити суб'єктів-учасників процесу(процедури) набуття правової охорони на об'єкти

права інтелектуальної власності та процесу захисту права інтелектуальної власності. До таких суб'єктів слід віднести патентних повірених, Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України (далі — Держдепартамент), Апеляційну палату Держдепартаменту, а також суд. Але ні патентні повірені, ні Держдепартамент, ні Апеляційна палата чи суд, виконуючи конкретні завдання: представляючи інтереси заявників (патентні повірені), приймаючи рішення щодо набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності (Держдепартамент), поновлюючи порушене або оспорене право (Апеляційна палата та суд), не набувають статусу суб'єкта права інтелектуальної власності. Вони мають свій правовий статус, визначений у законодавстві України. Наприклад, обсяг повноважень патентних повірених регулюється нормами спеціального законодавства в сфері інтелектуальної власності та Положенням про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1997р., № 938 [8].

Не відносяться до суб'єктів права інтелектуальної власності і організації колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав (далі — організації колективного управління), які в деяких країнах мають назву "асоціації колективного адміністрування" (розділ 5 Закону Литовської Республіки "Про авторське право і суміжні права"). Виходячи з того, що правовий статус вказаних організацій визначений у законодавстві України фрагментарно, що породжує значні труднощі на практиці і подекуди призводить до значних пору-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

шень прав творців, є об'єктивна необхідність більш детальноше зупинитися на цьому питанні.

За твердженнями Делії Липцик вперше така організація була створена у Франції Бомарше у 1777р. і називалася Бюро правового захисту драматургів. Згодом, через півстоліття, воно перетворилося у перше Товариство письменників і драматургів (1828р.) що стало результатом наполегливої боротьби заінтересованих осіб за визнання своїх авторських прав. У 1837 році була створена друга організацій колективного управління Оноре де Бальзаком і Віктором Гюго — Товариство людей літератури. І, нарешті, у 1850 році було засноване Товариство авторів, композиторів і музичних видавців [9, с. 354-355]. Згодом, організації колективного управління з'явилися в інших країнах Європи — Німеччині, Англії, Італії.

В умовах розвитку технологій запису — грамзапису, телебачення, радіо — актуальним стало питання контролю за транснаціональним використанням музичних творів. Для забезпечення інтересів своїх членів організації колективного управління різних країн стали укладати між собою угоди про взаємне представництво. З ініціативи вісімнадцяти таких організацій з метою координації та поглиблення міжнародних зв'язків у 1926р. у Парижі була заснована Міжнародна конференція товариств авторів і композиторів (CISAC). Сьогодні її членами є понад 160 товариств у колективного управління правами [9, с. 357].

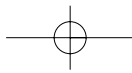
В Україні організації колективного управління вперше своє законодавче визнання отримали у Законі України "Про авторське право і суміжні права" [10]. Аналіз ст.ст.46-49 Закону України "Про авторське

право і суміжні права" дає підстави стверджувати, що правовий статус цих організацій у законодавстві визначений фрагментарно, в тому числі і їх взаємовідносини з суб'єктами авторського права та суміжних прав, що на практиці породжує безліч проблем, багато з яких не знаходять свого вирішення.

З самого початку свого виникнення організації колективного управління існували як суб'єкти приватного права, набували статусу юридичної особи, їх діяльність носила некомерційний характер, вони створювалися за ініціативи самих авторів з метою захисту особистих інтересів та управління майновими правами творців. Основні принципи, на яких ґрунтується діяльність вказаних організацій знайшли своє закріплення і у типових статутах товариств, що увійшли до складу CISAC та були затверджені на XI Берлінському конгресі 1936 р. [11, с. 338].

Якщо під цим кутом зору проаналізувати правовий статус організації колективного управління в Україні, то виходячи з положень закону слід констатувати наступне: вони є юридичними особами (ч.2 ст. 47), не мають права займатися комерційною діяльністю (ч.2 ст. 48), на їх діяльність не поширюються обмеження, передбачені законодавством про обмеження економічної конкуренції (ч.2 ст. 48), створюються такі організації суб'єктами авторського права і суміжних прав (ч.2 ст. 47), поряд з цим передбачається реєстраційний порядок їх створення (ч.1 ст. 48), предмет їх діяльності обмежений управлінням певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права і суміжних прав або управлінням різними майновими права в інтересах різних категорій суб'єктів ав-

торського права і суміжних прав (ч. 3 ст. 47).

Одним з питань, що має практичний інтерес і пов'язане із загальною доктриною створення організацій колективного управління є визначення їх організаційно-правової форми. Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, можна зробити висновок, що дане питання вирішується неоднозначно і залежить від особливостей національного законодавства. Так, для Франції, країн Латинської Америки найбільш придатною була модель організацій приватного права у формі господарських товариств [12].

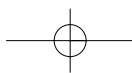
В Італії подібні структури створені як суб'єкти приватного права, але їх діяльність контролюється урядом через процедуру затвердження бюджету та призначення голови товариства декретом глави уряду [13]. У Болгарії, Угорщині організації колективного управління є державними, в Алжирі, Камеруні, Малі — державними або напівдержавними, у Бельгії, Швейцарії та Норвегії вказані організації набули форму кооперативу, у Великобританії — товариства з обмеженою відповідальністю, в Ізраїлі — акціонерного товариства. Але незалежно від організаційної форми, якої набувають такі організації, за вимогою CISAC вони не повинні набувати форми та здійснювати діяльність, характерну для торгових організацій [14, с. 328-331].

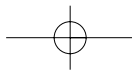
Закон України "Про авторське право і суміжні права" не містить положень щодо організаційно-правової форми організації колективного управління, а відповідно до ч. 1 ст. 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. На вибір організаційної форми юридичної осо-

би значний вплив справляє мета її діяльності. Аналіз Закону України "Про авторське право і суміжні права" свідчить про відсутність законодавчого визначення мети створення зазначених організацій. Проте, зміст відповідного розділу вказаного закону та характер повноважень вказаних організацій дозволяють зробити висновок, що метою їх створення є захист майнових прав суб'єктів авторського права та суміжних прав, а також представництво їх інтересів у взаємовідносинах із користувачами об'єктів авторського права і суміжних прав, у разі коли така індивідуальна діяльність є неефективною або утрудненою.

Виходячи з викладеного, а також враховуючи, що вказані організації створюються добровільно суб'єктами авторського права і суміжних прав, є підстави стверджувати, що організаційною формою даних організацій є об'єднання громадян. Даний висновок підтверджується і положеннями ст. 1 Закону України "Про об'єднання громадян" [15], а саме: "Об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод". Що стосується виду об'єднання громадян, до яких слід віднести організації колективного управління, то за своєю природою вони відносяться до громадських організацій, які є об'єднанням громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Відповідно до викладеного у Законі України "Про авторське право і суміжні права" необхідно сформулювати мету створення організацій

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

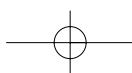
колективного управління та зазначити їх організаційну форму як громадську організацію з розповсюдженням на них дії Закону України "Про об'єднання громадян".

Виходячи з мети створення організацій колективного управління їх діяльність носить представницький характер. Вони є представниками інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав у взаємовідносинах з суб'єктами використання об'єктів авторського права і суміжних прав. Даний висновок ґрунтується на наступних положеннях законодавства: суб'єкти авторського і суміжного права доручають вказаним організаціям управління своїми майновими правами (ч. 1 ст. 47); повноваження на колективне управління передається суб'єктами авторського права і суміжних прав на підставі письмового договору (ч.3 ст.48); встановлена заборона використання будь-яким способом переданих їм для управління майнових авторських прав і суміжних прав (ч. 2 ст. 48); свої функції організації колективного управління виконують від імені суб'єктів авторського права і суміжних прав на основі одержаних від них повноважень (ч.1 ст. 49).

Таке становище організацій колективного управління є характерним для всіх організацій, що створюються в різних країнах, основна мета діяльності яких у статуті закріплена як захист особистих інтересів немайнового характеру авторів та управління їх майновими правами на твори. Проте юридичні підстави здійснення представницьких функцій можуть бути різними: договір, відповідно до якого одна сторона (творець) доручає іншій (товариству) вчиняти в її інтересах певні юридично значущі дії щодо захисту її прав

(договір доручення); представництво інтересів на підставі довіреності (мандату); договір на передання майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності, укладений між творцем та товариством; представництво в силу закону. Якщо знову звернутися до національного законодавства, то можна стверджувати, що воно прямо передбачає лише одну підставу такого представництва — письмовий договір про надання певних представницьких повноважень, в межах яких повинні діяти організації колективного управління (ч.3 ст.48). Саме з даного положення виходять і судові органи при вирішенні спорів, що знайшло своє відображення у Рекомендаціях Президії Вищого господарського суду України "Про деякі питання вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності" від 10.06.2004 р. № 04-5/1107. В той же час було б невірно обмежувати джерела набуття представницьких повноважень організацій колективного управління лише договором. Аналіз положень Закону України "Про авторське право і суміжні права" дає можливість стверджувати, що вказані організації мають право представляти інтереси суб'єктів авторського права і суміжних прав і в силу закону, що прямо впливає з положень ч.2 ст.25 ст. 42 Закону (збір винагороди за "приватну копію"), а також ч.2 ст. 43 Закону.

Крім зазначених способів набуття представницьких повноважень, деякі країни світу визнають за організаціями колективного управління представницькі повноваження, що виникають або з факту членства в такій організації, або в силу причетності до певного виду творчості. Так, в Аргентині факт вступу автора до товариства, відповідно до статутів

організацій, прирівнюється до укладення договору на представництво [16]. За умови законодавчого закріплення в Україні за організаціями колективного управління статусу громадських організацій, джерелом набуття їх представницьких функцій так само буде факт вступу до такої організації при наявності відповідної норми у статуті. Даний висновок впливає із ч.1 ст. 20 Закону України "Про об'єднання громадян", відповідно до положень якої об'єднання громадян для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, користуються правом представляти та захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах.

Відповідно до ст. 180 Італійського закону про авторське право авторські товариства наділяються законом правом представляти інтереси всіх творчих працівників, незалежно від їх членства в такому товаристві, за умови, що сфера їх діяльності попадає в сферу управління даного товариства. Закон України "Про авторське право і суміжні права" не передбачає таких повноважень за організаціями колективного управління, хоча встановлює наслідки такої діяльності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 49 Закону: "суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав, які не передали організаціям колективного управління повноважень на управління своїми правами, в тому числі щодо збирання винагороди, мають право вимагати від організацій колективного управління, які таку винагороду за використання їхніх творів і об'єктів суміжних прав зібрали, виплати цієї винагороди, а також вимагати вилучення своїх творів і об'єктів суміжних прав із дозволів на використання, які надаються організаціями ко-

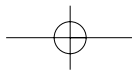
лективного управління шляхом укладання договорів з особами, які використовують ці об'єкти".

В деяких країнах організації колективного управління в своїх статутах передбачають положення, відповідно до яких вступ до організації тягне за собою переуступку своїх майнових прав такій організації. Така уступка прав, як правило, необмежена у часі і розповсюджується і на твори, що будуть створені у майбутньому. Вказані положення статутів приватних організацій з управління правами повною мірою визнаються судовими органами при розгляді спорів, що впливають у зв'язку із управлінням майновими правами та збиранням винагороди за використання творів. Аналогічні положення містяться у Типовому статуті приватних організацій з управління авторськими правами в країнах, що розвиваються, схваленому Комітетом урядових експертів ЮНЕСКО/ВОІВ на засіданні, що відбулося у Женеві в жовтні 1983р. [17].

Крім організацій приватного права, що здійснюють управління правами авторів, такі функції можуть здійснювати і організації публічного права за умови, що така діяльність ґрунтується на законі, у відповідності до якого ця організація була створена. В даному випадку представництво інтересів автора буде здійснюватися в силу закону.

Виходячи з викладеного та враховуючи реальну практику діяльності організацій колективного управління, доцільним було б в Законі України "Про авторське право і суміжні права" розширити підстави набуття ними повноважень з представництва інтересів суб'єктів авторського права та суміжних прав.

Аналіз практики діяльності організацій колективного управління

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

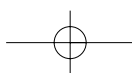
та досвід законодавчого регулювання в зарубіжних країнах їх правового статусу, крім викладених рекомендацій, дає можливість сформулювати наступні пропозиції щодо удосконалення правового регулювання у зазначеній сфері.

Враховуючи, що предмет діяльності організацій колективного управління в Законі України "Про авторське право і суміжні права" визначений занадто загальною (ч.3 ст. 47) і потребує додаткового тлумачення на практиці, з метою уникнення порушення прав як організацій колективного управління, так і суб'єктів авторського права і суміжних прав, на законодавчому рівні необхідно конкретизувати сфери застосування колективного управління. Враховуючи досвід зарубіжних країн, зокрема, Литовської Республіки та Латвії, такими сферами могли б стати: публічне виконання музичних та літературних творів будь-яким способом та засобом; трансляція і ретрансляція творів літератури, музики й інших творів мистецтва; перепродаж оригіналів творів мистецтва, рукописів літературних та музичних творів; кабельна ретрансляція творів і об'єктів суміжних прав, крім випадків, коли мова йде про програми самих ретранслюючих організацій; відтворення музичних та літературних творів у фонограмах, відтворення літературних, музичних та інших творів мистецтва на відеозаписах (аудіовізуальні твори); використання фонограм, випущених з комерційною метою і розповсюджених через торговельні організації для трансляції, ретрансляції, публічного виконання чи публічного оголошення; прокат творів, об'єктів суміжних прав або їх копій, а також безоплатне користування ними, за ви-

ключенням комп'ютерних програм і баз даних; відтворення у виданнях творів образотворчого і прикладного мистецтва, фотографій, схем, креслень (репродукція).

Крім цього, організації колективного управління доцільно було створювати двох видів: по управлінню майнових авторських прав та по управлінню майнових суміжних прав. Ця пропозиція пов'язана з необхідністю конкретизувати на рівні закону повноваження суб'єктів авторського права та суміжних прав з їх участі у діяльності створюваних ними організацій. Якщо виходити з положення закону, що організації колективного управління створюються відповідними суб'єктами права інтелектуальної власності, то закономірно виникає питання щодо їх участі в управлінні такою організацією та їх участі у визначенні фінансової політики, в тому числі і фінансових засад функціонування таких організацій.

Виходячи із запропонованої організаційної форми організацій колективного управління на рівні закону, доцільно закріпити положення, відповідно до яких рішення щодо розміру винагороди та умов укладення з користувачами договорів на використання творів та об'єктів суміжних прав, способу розподілення та виплати винагороди приймається виключно суб'єктами авторського права і суміжних прав на загальних зборах. У випадках, коли автор одночасно є суб'єктом суміжних прав в законі бажано обмежити його повноваження щодо тарифної політики організації за використання об'єкта суміжних прав (заборонити брати участь у прийнятті рішення). Таке ж саме положення доцільно закріпити і за суб'єктом суміжних прав, який одночасно є автором, обмеживши його

го повноваження щодо тарифної політики на використання об'єктів авторського права.

В законах про авторське право і суміжні права багатьох зарубіжних країн закріплюється принцип самофінансування таких організацій [18]. Закон України "Про авторське право і суміжні права" не містить жодних вказівок щодо фінансування діяльності організацій колективного управління. Подолати таку прогалину у законодавстві та одночасно забезпечити принцип прозорості діяльності вказаних організацій можливо шляхом доповнення законодавства України відповідною нормою. В такій нормі слід встановити, що фактичні видатки організації, пов'язані із отриманням, розподіленням та виплатою винагороди суб'єктам авторського права і суміжних прав (адміністративні витрати) покриваються за рахунок винагороди, отриманої за договорами про використання об'єктів авторського права і суміжних прав. Крім цього, доцільно на законодавчому рівні закріпити за організаціями колективного управління право створювати спеціальні фонди в інтересах суб'єктів авторського права і суміжних прав за рахунок відрахувань від зібраних коштів відповідно до мети діяльності такої організації.

Виходячи з практики діяльності організацій колективного управління в Україні, аналізу національного законодавства та зарубіжного досвіду доцільно було розробити та прийняти Закон України про організації колективного управління в сфері авторського права та Закон України про організації колективного управління в сфері суміжних прав, в яких врегулювати весь комплекс питань, пов'язаних із визначенням їх правового статусу.

Реалізація викладених пропозицій буде сприяти конкретизації правового статусу організацій колективного управління майновими права та підвищенню ефективності їх діяльності щодо захисту прав та законних інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Обсяг прав інтелектуальної власності також може бути тим критерієм, за яким всі суб'єкти права інтелектуальної власності можна поділити на дві групи: суб'єкти, які є носіями всього комплексу прав — майнових та немайнових прав інтелектуальної власності; суб'єкти, яким належать майнові права інтелектуальної власності.

Але найбільш повне уявлення про суб'єктів права інтелектуальної власності можна отримати виходячи з інститутів права інтелектуальної власності, які можна використати як наступний критерій класифікації суб'єктів права інтелектуальної власності.

Виходячи з особливостей об'єктів права інтелектуальної власності, у теорії прийнято їх об'єднувати у відповідні інститути права інтелектуальної власності. На сьогоднішній день існує кілька класифікацій, які не є досконалими.

Так, у міжнародно-правовій практиці прийнято класифікувати об'єкти права інтелектуальної власності на дві групи. Першу групу складають об'єкти авторського права і суміжних прав: літературні, художні та наукові твори, виконавська діяльність артистів, фонограми та відеограми і передачі організацій мовлення. Другу групу об'єктів права інтелектуальної власності складають об'єкти права промислової власності. Відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності до них відносяться: вина-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

ходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, фірмові найменування, географічні зазначення та захист від недобросовісної конкуренції.

У науковій літературі зазначається інша класифікація об'єктів права інтелектуальної власності. За цією класифікацією об'єкти права інтелектуальної власності поділяються на чотири групи: до першої належать об'єкти авторського права і суміжних прав (інколи об'єкти суміжних прав виділяють в окрему групу); до другої належать об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки); до третьої — об'єкти права інтелектуальної власності, які є позначеннями (фірмові найменування, торговельні марки та географічні зазначення); до четвертої групи належать нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності (наукові відкриття, комерційна таємниця, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин і породи тварин, раціоналізаторські пропозиції). Близьким до вказаної класифікації є поділ об'єктів права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав; об'єкти, що є результатами науково-технічної творчості; а також об'єкти права інтелектуальної власності на комерційні позначення.

ЦК України в залежності від особливостей об'єктів права інтелектуальної власності, правового регулювання набуття на них прав, їх здійснення та захисту на законодавчому рівні ввів нову класифікацію об'єктів права інтелектуальної власності, що відображена в структурі та змісті Книги четвертої ЦК України і відповідає правовим інститутам права інтелектуальної власності як самостійної комплексної галузі права.

Якщо виходити із структури інститутів права інтелектуальної власності, що закріплена у ЦК України, тоді всі суб'єкти права інтелектуальної власності можна поділити на такі групи: суб'єкти права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав; суб'єкти права інтелектуальної власності на наукове відкриття; суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок; суб'єкти права інтелектуальної власності на компоновання інтегральної мікросхеми; суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію; суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин; суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційне найменування; суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку суб'єкти права інтелектуальної власності на географічне зазначення; суб'єкти права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. ♦